

Τὸ πνεῦμα τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗΣ*

Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ φαντάζει στὰ μάτια πολλῶν ὡς σύνολο δεσμευτικῶν κανόνων ἢ ἀκόμα καὶ ὡς ἐπαχθὲς σύστημα πού περιορίζει τὴν ἐλευθερία καὶ καταπιέζει τὸν ἄνθρωπο. Καὶ δὲν εἶναι ἀνεξήγητη μιὰ τέτοια ἐκδοχὴ τῆς, ὅταν αὐτὴ σχηματίζεται μὲ ἐξωτερικὰ κριτήρια, ἢ ὅταν ἐπιχειρεῖται νὰ ἐφαρμοσθεῖ αὐτοτελῶς καὶ χωρὶς καμία αἴσθησις τῆς πραγματικῆς ταυτότητάς τῆς. Προσεγγίζοντας ὅμως καλύτερα τὴν χριστιανικὴ ἠθικὴ καὶ ἐξετάζοντας βαθύτερα τὸ πνεῦμα τῆς βλέπουμε ὅτι αὐτὴ ὄχι μόνο δὲν περιορίζει τὴν ἐλευθερία καὶ δὲν καταπιέζει τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἀντιθέτως τὸν ἀνακουφίζει καὶ τὸν κατευθύνει στὴν ἀληθινὴ καὶ ἀπεριοριστὴ ἐλευθερία.

Ὁ Χριστὸς εἶπε: «Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρῶτός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· ὁ γὰρ ζυγὸς μου χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν»¹. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος χωρὶς ζυγὸ καὶ χωρὶς φορτίο. Ὅποιος ὅμως ἀκολουθεῖ τὸν Χριστό, ἀναλαμβάνει ἀπαλὸ ζυγὸ καὶ ἐλαφρὸ φορτίο. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρόσκλησις πού ἀπευθύνει ὁ Χριστὸς εἶναι πρόσκλησις πρὸς τὴν ἐλευθερία: «Ἑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί»², δηλώνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Ἡ ἐλευθερία βιώνεται ὡς ἀνοιγμὰ στὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνον. Ὅποιος περιορίζεται μέσα στὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνον, ἔχει περιορισμένη καὶ τὴν ἐλευθερία του. Ποιὰ εἶναι ἡ ἐλευθερία τοῦ φυλακισμένου; Καὶ ποιὰ εἶναι ἡ ἐλευθερία αὐτοῦ πού δὲν διαθέτει χρόνον ζωῆς καὶ δὲν προσβλέπει πλέον στὸ μέλλον; Δεδομένου ὅμως ὅτι ὁ χρόνος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πάντοτε περιορισμένος, καὶ ὅτι ὁ ἴδιος θὰ ταφεῖ μέσα στὸν χῶρο, κατανοεῖ ὅτι καὶ ἡ ἐλευθερία του εἶναι πάντοτε σχετικὴ καὶ περιορισμένη.

Οἱ Χριστιανοὶ ὅμως ἔχουν κληθεῖ «ἐπ' ἐλευθερίᾳ». Καὶ ἔχουν κληθεῖ «ἐπ' ἐλευθερίᾳ», ἐπειδὴ ὡς ἄνθρωποι πού ὑπόκεινται στὸν νόμο τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ

---

* Ὁ Γεώργιος Μαντζαρίδης εἶναι Ὁμότιμος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Θ.Π.

1. *Ματθ.* 11,29-30.

2. *Γαλ.* 5,13.

θανάτου δὲν εἶναι ἐλεύθεροι. Ὁ θάνατος, πού τερματίζει τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, τερματίζει καὶ τὴν ἐλευθερία του. Καὶ ὁ φόβος τοῦ θανάτου, πὸν τὸν καταπιέζει σὲ ὀλόκληρη τὴν ζωὴ του, καταπιέζει καὶ τὴν ἐλευθερία του· τὸν καθιστᾷ δούλο. Ὅποιος φοβᾶται τὸν θάνατο, λέει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, «δούλος ἐστὶ, καὶ πάντα ὑφίσταται ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀποθανεῖν»³. Ὀλόκληρη ἡ ζωὴ καὶ ἡ σκέψη τοῦ ἀνθρώπου, ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ ἐπιστήμη του, βρίσκονται οὐσιαστικὰ ὑπὸ τὴν σκιά τοῦ θανάτου καὶ ἐκδιπλώνονται ὡς ἕνας ἀπεγνωσμένος ἀγώνας ἐναντίον του. Ἡ ἀλήθεια τοῦ Χριστιανισμοῦ συνοψίζεται στὴν νίκη ἐναντίον τοῦ θανάτου, πὸν εἶναι καὶ ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου⁴. Ἄν δὲν ἀληθεύει ἡ νίκη αὐτή, ἂν δὲν ἀληθεύει ἡ ἀνάσταση πὸν φανέρωσε ὁ Χριστὸς στὸν κόσμο, τότε δὲν εἶναι ἀληθινὸς ὀλόκληρος ὁ Χριστιανισμὸς⁵.

Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ εἶναι νοητὴ καὶ ἐφαρμόσιμη μόνο ὡς ἠθικὴ τῆς ἀναστάσεως ἢ τῆς νίκης ἐναντίον τοῦ θανάτου. Καὶ τὸ ἰδιαίτερο περιεχόμενό της δὲν ἀντλεῖται ἀπὸ τὸ φυσικὸ, τὸ ψυχολογικὸ ἢ τὸ κοινωνικὸ ἐπίπεδο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ὅπως συμβαίνει μὲ κάθε ἄλλη ἠθικὴ. Βέβαια, καὶ τὰ ἐπίπεδα αὐτὰ εἶναι χρήσιμα καὶ βοηθητικὰ γιὰ τὴν χριστιανικὴ ἠθικὴ. Ἄλλωστε ὅλα ὅσα ἀναγνωρίζονται ὡς δίκαια καὶ ἠθικά, γίνονται καὶ ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸ ἀποδεκτά. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει: «Ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος ταῦτα λογίζεσθε»⁶. Ὅλα λοιπὸν τὰ δίκαια καὶ ἠθικά στοιχεῖα προσλαμβάνονται καὶ ἐνσωματώνονται μέσα στὴν χριστιανικὴ ἠθικὴ ὡς μέσα ἀναπτύξεως καὶ ἐκφράσεως τῆς χριστιανικῆς ζωῆς.

Τὸ ἰδιαίτερο ὅμως περιεχόμενο πὸν χαρακτηρίζει καὶ ξεχωρίζει τὴν ἠθικὴ αὐτὴ ἀπὸ κάθε ἄλλη ἠθικὴ, δὲν ἔγκειται στὰ στοιχεῖα αὐτὰ οὔτε προέρχεται ἀπὸ τὸ ψυχολογικὸ ἢ τὸ κοινωνικὸ ἐπίπεδο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ὄντολογικὸ ἢ πνευματικὸ ἐπίπεδο, ἀπὸ τὴν ὄντολογία τῆς καινῆς κτίσεως, καὶ εἰδικότερα τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἐνεργοποίηση τῆς νέας αὐτῆς ὄντολογίας, τὴν ὁποία φανέρωσε ὁ Χριστὸς μέσα στὸν κόσμο μὲ τὴν νίκη του ἐναντίον τοῦ θανάτου· «ἵνα ὡσπερ ἠγγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν...οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν»⁷.

3. Ιω. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους* 4, PG 63,41,

4. Βλ. Α' Κορ. 15,26.

5. «Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν». Α' Κορ. 15,14.

6. Φιλιπ. 4,8.

7. Ρωμ. 6,4.

Ἡ χριστιανική ἠθική καλεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ νικήσει τὸν φόβο τοῦ θανάτου καὶ νὰ ζήσει ἐλεύθερος ἀπὸ αὐτόν. Μόνο ἔτσι μποροῦν νὰ νοηθοῦν καὶ νὰ βιωθοῦν οἱ ἰδιαζόντως χριστιανικὲς ἀπαιτήσεις τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ: «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν»⁸, ἢ «εἴ τις ἔρχεται πρὸς μὲ καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ καὶ τὴν μητέρα...ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου μαθητὴς εἶναι»⁹. Ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τὸ μίσος πρὸς τοὺς οἰκείους καὶ πρὸς τὸν ἴδιο ἀκόμα τὸν ἑαυτό, εἶναι ὄχι μόνο ἀδύνατα ἀλλὰ καὶ παράλογα μέσα στὰ δεδομένα τοῦ παρόντος κόσμου. Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀγαπήσει τοὺς ἐχθροὺς του, αὐτοὺς δηλαδή ποῦ ἐπιβουλεύονται τὴν ἴδια τὴν ζωὴ του, ἢ νὰ μισήσει τοὺς γονεῖς του, αὐτοὺς δηλαδή ποῦ τοῦ προσφέρουν καὶ στηρίζουν τὴν ζωὴ του, ἐπιπλέον μάλιστα νὰ μισήσει καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, ἂν δὲν ἔχει νικήσει τὸν θάνατο ἢ ἂν δὲν ἔχει παραφρονήσει;

Ἡ ἠθικὴ τῆς καινῆς κτίσεως εἶναι σὲ τελικὴ ἀνάλυση δυνατὴ καὶ ἐφαρμοσίμη μόνο μὲ τὴν ἐμπειρία τῆς ἀναστάσεως. Μὲ αὐτὴν τὴν ἐμπειρία ἔζησαν καὶ ζοῦν διαχρονικὰ οἱ ἅγιοι, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοὶ μέσα στὸν κόσμο. Καὶ ἡ ἐμπειρία αὕτη βιώνεται καθημερινὰ μὲ τὴν ἀγάπη. «Ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι μεταβεβήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφοὺς»¹⁰. Μὲ τὴν ἀγάπη κάνει ὁ πιστὸς τὴν ζωὴ τοῦ ἄλλου δική του ζωὴ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ζεῖ στὰ πρόσωπα αὐτῶν ποῦ τὸν ἀγαποῦν ἀληθινά, ἐνῶ ὅλοι μαζὶ ζοῦν στὸ πρόσωπο, στὴν ὑπόστασι τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ. Αὐτὸ βέβαια προϋποθέτει ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι πραγματικὴ, δηλαδή ἀνιδιοτελής. Καὶ τέτοια ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστιανοῦ.

Πῶς ὅμως μπορεῖ ὁ ἐνδεὴς ἄνθρωπος ποῦ ἔχει τόσες ἀνάγκες, ζώντας μέσα στὸ κλίμα τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, νὰ παραμερίσει τὴν ἰδιοτέλεια καὶ νὰ ζήσει μὲ ἀνιδιοτελεῆ ἀγάπη;

Ὁ Χριστιανὸς μπορεῖ νὰ ζήσει μὲ ἀνιδιοτελεῆ ἀγάπη, γιατί αὐτὸ ποῦ ἐπιδιώκει τὸ δέχεται ἔξαρχῆς μὲ τὴν εἰσοδὸ τοῦ στὴν Ἐκκλησία, καὶ μπορεῖ νὰ τὸ γευθεῖ μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν καθημερινὴ ἐμπειρία. Ἡ πίστη στὸν Χριστὸ καὶ τὴν ἀνάστασή του καὶ ἡ μετοχὴ στὴν ἴδια τὴν ζωὴ του μὲ τὰ μυστήρια, προσφέρουν τὸ σύνολο τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, ἢ ἀκριβέστερα τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ στὸν ἄνθρωπο καὶ νικοῦν τὸν φόβο τοῦ θανάτου. Ἡ ἀφομοίωσι ὅμως τῆς ἀλήθειας αὐτῆς καὶ ἡ ὑλοποίησή της στὴν καθημερινὴ ζωὴ ἀπαιτοῦν ἀκλόνητη πίστη, μακρο-

8. *Ματθ.* 5,44.

9. *Λουκ.* 14,26.

10. *Α΄ Ἰω.* 3,14.

χρόνια άσκηση και μεγάλη έπιμονή. Παραταύτα κάθε προσπάθεια και κάθε άσκηση εκ μέρους του ανθρώπου δεν γίνεται για την απόκτηση κάποιου πράγματος που βρίσκεται έξω από αυτόν, αλλά για την διατήρηση και την αξιοποίηση αυτού που του δίδεται έξω από την με τα μυστήρια της Έκκλησίας. Έτσι αφαιρείται ή αίτια της ιδιοτέλειας και παρέχεται ή δυνατότητα της ανιδιοτέλειας. Και στο μέτρο που άφομοιώνει ο Χριστιανός την αλήθεια της πίστεώς του, προσεγγίζει και την ανιδιοτέλεια.

Η ανιδιοτελής αγάπη είναι αντιστρόφως ανάλογη προς την φιλαυτία, που άποτελεί την μητέρα «πάντων τών κακών». Όσο καταπολεμεί ο άνθρωπος την φιλαυτία, τόσο ενισχύει την ανιδιοτελή αγάπη. Και όσο αναπτύσσει την ανιδιοτελή αγάπη, τόσο αφανίζει την φιλαυτία. Η διεργασία όμως αυτή άπαιτεί έντονο άγώνα κατά του έγωισμού, που άποτελεί τον μεγαλύτερο έχθρό του ανθρώπου, την ρίζα της άμαρτίας και τών παθών του. Γι' αυτό και το μίσος προς τον έαυτό, το λεγόμενο αυτομίσος, όχι μόνο δεν έρχεται σε αντίθεση προς την αγάπη, αλλά και άποτελεί στήριγμά της. Είναι μίσος που διασφαλίζει την αγάπη από παρεισακτα άρνητικά στοιχεία και άποτρέπει την παραφθορά της από την ανθρώπινη φιλαυτία. Μισώντας ο πιστός τον έαυτό του από αγάπη προς τον Χριστό και τον πλησίον του, καταπολεμεί την φιλαυτία του, και παύει να παρσύρεται από τα πάθη και τις επιθυμίες της σάρκας.

Μέσα σε αυτήν άκριβώς την προοπτική και ο Άπόστολος Παύλος γράφοντας προς τους Γαλάτας, «ύμεϊς γάρ έπ' έλευθερία εκλήθητε, άδελφοί», προσέθεσε: «μόνον μη την έλευθεριαν εις άφορμήν τη σαρκί, αλλά δια της αγάπης δουλεύετε άλλήλοις»¹¹. Έδω βρίσκεται και το κομβικό σημείο της χριστιανικής ήθικης: έδω συνοψίζεται ο σταυρικός χαρακτήρας και το αναστάσιμο πνεύμα της. Η έλευθερία δεν είναι άσυδοσία ή αυτοεγκατάλειψη στην σάρκα και τις επιθυμίες της. Μια τέτοια κατάσταση άποτελεί πνευματική κατάπτωση και έσχατη μορφή δουλείας. Η έλευθερία κερδίζεται με την ανιδιοτελή αγάπη με την σταυρική δηλαδή αγάπη, που προσφέρεται για τους άλλους κατά το πρότυπο της αγάπης του Χριστού. Αυτή δημιουργεί στον άνθρωπο το άπεριόριστο άνοιγμα στον χώρο και τον χρόνο. Αυτή τον διανοίγει προς τον άλλον, τον κάθε άλλον, φίλο ή έχθρό, αλλά και προς όλόκληρη την κτίση. Και ή έξοδος αυτή, που πραγματοποιείται με την σταυρική αγάπη, οδηγεί στην άνάσταση, ή ακριβέστερα παρέχει την έμπειρία της άναστάσεως της «μεταβάσεως εκ του θανάτου εις την ζωήν».

11. Γαλ. 5,13.

Ὁ ἄνθρωπος ὡς δημιουργήμα «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ, ἔχει μέσα του δυνάμει ὅλη τὴν ὁμοούσια ἀνθρωπότητα. Καὶ ὡς κόσμος «ἐν μικρῷ μέγας»¹², συνοψίζει δυνάμει ὁλόκληρη τὴν κτίση. Γι' αὐτὸ ἡ σωτηρία ἢ ἡ καταστροφή του, ἢ ἠθικὴ τελείωση ἢ ἡ κατάπτωσή του, δὲν ἐντοπίζονται ἀποκλειστικά στὸ ἄτομό του, ἀλλὰ συνδέονται μὲ τοὺς ἄλλους καὶ μὲ ὁλόκληρη τὴν κτίση. Ἀγκαλιάζοντας λοιπὸν ὁ Χριστιανὸς μὲ τὴν ἀγάπη του ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὁλόκληρη τὴν κτίση, καὶ ὀδηγούμενος πρὸς τὸν Θεό, ὀδηγεῖ μαζί του, ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, «πᾶν εἶδος κτίσεως...ἵνα καὶ τὸ τῆς εἰκόνας ἀπηκριβωμένον ᾗ»¹³. Ἔτσι κατορθώνεται ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁλόκληρης τῆς κτίσεως καὶ φανερώνεται ἡ πλήρης εἰκόνα τοῦ Θεοῦ.

Μέσα στὴν προοπτικὴ αὐτὴ βρίσκει τὴν σωστὴ ἀποτίμηση καὶ ἀντιμετώπιση τῆς καὶ ἡ φοβερὴ ἀπειλὴ τῆς ἐποχῆς μας, ἡ οἰκολογικὴ κρίση. Ἡ οἰκολογικὴ κρίση, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ κρίση τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἀντιμετωπιστεῖ σωστά, ἂν δὲν συνεξεταστεῖ μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κρίση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κόσμος ποὺ μᾶς περιβάλλει εἶναι τὸ εὐρύτερο σῶμα μας. Ἡ καταστροφή, ὅπως καὶ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἀντικατοπτρίζεται στὸ περιβάλλον του. Καὶ ἡ καταστροφή, ὅπως καὶ ἡ σωτηρία τοῦ περιβάλλοντος, αἰσθητοποιεῖ τὴν καταστροφή ἢ τὴν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ πνεῦμα τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης καὶ τῆς ἐλευθερίας ποὺ χαρακτηρίζει τὴν χριστιανικὴ ἠθικὴ, προσφέρεται στοὺς πιστοὺς μέσα στὴν Ἐκκλησία μὲ τὰ μυστήρια. Αὐτὰ μυσταγωγοῦν τὴν ἀνακαίνιση τοῦ πιστοῦ, ποὺ διαφυλάσσεται μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν. Οἱ ἐντολές τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι δεσμευτικοὶ κανόνες· εἶναι ἐντολές ἐλευθερίας. Αὐτές, ὅπως παρατηρεῖ ὁ ὄσιος Μᾶρκος ὁ Ἐρημίτης, φυλάσσουν «τοὺς ὄρους τῆς δοθείσης ἡμῖν ἐλευθερίας»¹⁴. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὸν νόμο τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀνακαινίζεται μέσα στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἐκκλησία, καλεῖται νὰ ἀφομοιώσει ὡς πρόσωπο τὴν νέα αὐτὴ ὄντολογία. Καλεῖται μὲ τὴν πίστη του πρὸς τὸν Χριστὸ καὶ τὴν ἀγάπη νὰ ζήσει τὴν ἀλήθεια τῆς ἀθάνατης ζωῆς, ποὺ δὲν ἀναμένεται μόνο στὸν μέλλοντα αἰῶνα, ἀλλὰ ἀρχίζει καὶ γίνεται ἐμπειρικῶς αἰσθητὴ ἐδῶ καὶ τώρα.

12. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγος* 38,11, PG 36,324A.

13. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Πρὸς Ξένην* 59, ἔκδ. Π. Χρήστου, Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, *Συγγράμματα*, τόμ. 5, Θεσσαλονίκη 1992, σ.224.

14. ΜΑΡΚΟΥ ΕΡΗΜΙΤΟΥ, *Περὶ τοῦ θείου Βαπτίσματος*, PG 65,989.

Ίδιαίτερα αποκαλυπτικοί για τὸν χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας εἶναι οἱ ἀκόλουθοι λόγοι τοῦ ἴδιου του Χριστοῦ: «Ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ (δηλ. τοῦ Θεοῦ) ποιεῖν, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἢ ἐγὼ ἀπ' ἑμαντοῦ λαλῶ»¹⁵. Δηλαδή ὁ Χριστὸς προσφέρει τὴν διδασκαλία του ὡς πρόταση ζωῆς, τὴν ὁποία καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νὰ πειραματισθεῖ, γιὰ νὰ τοποθετηθεῖ ἀνάλογα ἀπέναντί της. Ὅπως οἱ ἐρευνητὲς τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν πειραματίζονται γιὰ νὰ ἐπαληθεύσουν ἢ νὰ διαψεύσουν τὶς ὑποθέσεις πὺν κάνουν, ἔτσι καὶ οἱ ἐνδιαφερόμενοι γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ τὴν διδασκαλία του μποροῦν νὰ πειραματισθοῦν, γιὰ νὰ γνωρίσουν ἐμπειρικὰ αὐτὸ πὺν τοὺς προσφέρεται. Ἡ ἐμπειρία αὐτὴ ἔχει ὑπαρξιακὸ χαρακτήρα καὶ βιώνεται ὡς ἄμεση ἐμφάνεια. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ πὺν προσφέρεται ἐδῶ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐπίπεδὸ του κτιστοῦ, ὅπως συμβαίνει μὲ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπίγνωσή του δὲν γίνεται μὲ ἀντικειμενοποιήσεις καὶ συλλογισμούς, ἀλλὰ μὲ προσωπικὴ κοινωνία καὶ ὑπαρξιακὴ βίωση. Ὅποιος δὲν προσφέρεται νὰ βαδίσει τὴν στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸ τῶν ἐντολῶν, δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίσει τὴν φύση τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας.

Τέλος, ὅπως οἱ ἐρευνητὲς τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν διαπιστώνουν μὲ πειράματα καὶ παρατηρήσεις νόμους τῆς φύσεως, ἢ στηρίζονται σὲ ἤδη διαπιστωμένους νόμους, τοὺς ὁποίους καὶ ἀκολουθοῦν μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια, προκειμένου νὰ προχωρήσουν στὸ ἐπιστημονικὸ τους ἔργο, ἔτσι καὶ ὅσοι διαπιστώνουν ἐμπειρικὰ τὴν φύση τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἢ τὴν δέχονται ἐξαρχῆς ὡς ἀληθινὴ, γιὰ τὴν στηρίζονται στὴν μαρτυρία τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐμπειρία τῶν ἁγίων, εἶναι ἐπόμενο νὰ τὴν τηροῦν μὲ εὐλάβεια καὶ νὰ τὴν ἀκολουθοῦν μὲ ἀκρίβεια στὴν πνευματικὴ τους πορεία. Κανένας δὲν κατηγορεῖ τοὺς ἐπιστήμονες ὡς ὀπισθοδρομικούς, γιὰ τὴν ἀναγνωρίζουν ὡς σταθεροὺς τοὺς φυσικοὺς νόμους. Καὶ κανένας δὲν τοὺς χαρακτηρίζει ὡς φονταμενταλιστές, γιὰ τὴν ἀκολουθοῦν διαχρονικὲς ἀρχὲς ἢ προσηλώνονται σὲ σταθεροὺς τύπους καὶ ἀριθμούς, ὅπως π.χ. στὸ ὅτι ὁ λόγος τῆς περιφέρειας τοῦ κύκλου πρὸς τὴν διάμετρό του εἶναι 3,14 (π=3,14).

Πολλοὶ ὅμως σπεύδουν νὰ κατηγορήσουν ὡς ὀπισθοδρομικούς ἢ φονταμενταλιστές ὅσους ἀκολουθοῦν ὅλες τὶς χριστιανικὲς ἀρχὲς ἢ τὸν ἀκαινοτόμητο εὐαγγελικὸ λόγο. Τὸ κύριο ἐρώτημα ὅμως ἐδῶ γιὰ τοὺς Χριστιανούς εἶναι, ἂν πράγματι ἀκολουθοῦν τὶς χριστιανικὲς ἀρχὲς καὶ τὸν εὐαγγελικὸ λόγο, ἢ ἂν

15. Ἰω. 7,17.

παρουσιάζουν στην θέση τους χριστεπώνυμα υποκατάστατα, άλλοτριωμένα από την χριστιανική αλήθεια. Και οφείλουμε να παραδεχθούμε ότι αρκετές φορές προβάλλονται έπιλεκτικά και υποστηρίζονται με έμφαση όρισμένα έξωτερικά σχήματα του Χριστιανισμού ή και διάφορες παρεφθαρμένες χριστιανικές θέσεις και άρχές, χωρίς καμία όργανική σχέση με την χριστιανική αλήθεια και ζωή, όποτε έχουμε στην πραγματικότητα τó φαινόμενο του φονταμενταλισμού. Και είναι πολύ εύκολο οί όρθόδοξοι ιδίως Χριστιανοί να περιορίζονται μερικές φορές σε έπιμέρους θέσεις και άρχές ή σε έξωτερικά σχήματα εύσεβειας και να διολισθαίνουν στον φονταμενταλισμό.

Τό φαινόμενο αυτό παρουσιάζεται έντονα στην έποχή μας, έξαιτίας και ένός άκριτου και άθεολόγητου έκσυγχρονισμού που έπιχειρεί να ίσοπεδώσει και να εξαφανίσει όλόκληρη την πατερική παράδοση. Άλλά ό κίνδυνος αυτού του έκσυγχρονισμού δεν δικαιολογεί την ανάπτυξη του έξίσου επικίνδунου φονταμενταλισμού. Άν ό φονταμενταλισμός άποστεώνει και ειδωλοποιεί την αλήθεια της Έκκλησίας, ό άθεολόγητος έκσυγχρονισμός την ρευστοποιεί και την διαλύει. Η ζωή της Έκκλησίας σε κάθε στιγμή της ίστορίας της είναι αυτή που είναι, έπειδή συνεχίζει την ζωή της που προηγήθηκε. Άν ή Έκκλησία άποστεωθεί, θα παύσει να ζεί. Άλλά και αν άποσπασθεί από την προηγούμενη ζωή της, αν άρνηθεί δηλαδή τούς πατέρες της, θα παύσει να ύπάρχει ως Έκκλησία. Ότιδήποτε καινούργιο και αν τοποθετηθεί στην θέση της, δεν θα είναι πλέον Έκκλησία, αλλά κάτι άλλο· και αυτό τό άλλο δεν θα άποτελεί συνέχεια της ζωής της αλλά έξαγγελία του θανάτου της.

Ό Άριστοτέλης χαρακτήριζε την άρετή ως μεσότητα ανάμεσα σε δύο κακίες, από τις όποιες ή μία άποτελεί ύπερβολή και ή άλλη έλλειψη. Ένώ όμως από ποσοτική, θα λέγαμε, άποψη ή άρετή άποτελεί μεσότητα, από ποιοτική άποψη άποτελεί άκρότητα. Ό φονταμενταλισμός και ό έκσυγχρονισμός άποτελούν αντίστοιχα την ύπερβολή και την έλλειψη. Η μεσότητα είναι ή παράδοση. Η παράδοση δεν είναι ξένη προς τον έκσυγχρονισμό· ή ίδια ή ταυτότητά της είναι ό ακατάπαυστος έκσυγχρονισμός. Είναι ό έκσυγχρονισμός που δεν άναιρεί τό παρελθόν του, αλλά τό άξιοποιεί και τό προάγει. Και από την άλλη πλευρά ή παράδοση δεν είναι ξένη προς την διατήρηση και της πιο λεπτομερειακής αλήθειας ή άρετης. Στην παράδοση όμως δεν ύπάρχει ή αλήθεια για την άρετή, αλλά ή άρετή για την αλήθεια: «Διά την αλήθειάν έστιν ή άρετή, άλλ' ου διά την άρετήν ή αλήθεια»¹⁶.

16. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, *Πρός Θαλάσσιον* 30, PG 90,369A.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι χριστιανική ήθικη είναι ή έφηρμοσμένη όντολογία τής καινής κτίσεως, τής καινής ανθρωπολογίας, του καινού ανθρώπου. Η όντολογία αυτή, που θεμελιώνεται στο σώμα του Χριστού, αποκαθιστά την φαλκιδευμένη όμοουσιότητα των ανθρώπων και ανακαλεί τις προσωπικές έτερότητες σε ένότητα κατά το πρότυπο τής Άγίας Τριάδος. Η ένεργοποίηση αυτής τής όντολογίας, στην όποία εισάγεται ό άνθρωπος με τα μυστήρια τής Έκκλησίας, πραγματοποιείται με την τήρηση των έντολών και την χριστοποίηση του ανθρώπου. Με τον τρόπο αυτόν κατορθώνεται ή σταυρική κοινωνία τής ζωής του Χριστού και τής ζωής του πλησίον, που όδηγεϊ στην συμπερίληψη των πάντων μέσα στην κάθε προσωπική έτερότητα, στην κάθε ανθρώπινη ύπόσταση, με άνεπανάληπτο κάθε φορά τρόπο. Έτσι, ό κάθε άνθρωπος καθαρίζει σταυρικά –με την σταύρωση δηλαδή τής φιλαυτίας του– το θεϊο έσωπτρο τής φύσεός του, δηλαδή τό «κατ' εικόνα» του, και γίνεται όρίζοντας φανερώσεως όλοκλήρου του είναι· παγκόμιος και όχι παγκοσμιοποιημένος άνθρωπος.